

П. В. Іванюта,
к. е. н., завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
Полтавська філія Національної академії статистики, обліку та аудиту

СТАНДАРТИЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

В статті обгрунтовано роль стандартизації в системі державного управління якістю.

In the article by conditioned part standardization in state total quality management.

Ключові терміни: стандартизація, державне управління, якість, метрологія, сертифікація, технічне регулювання, споживча політика.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Держане управління на засадах якості здійснює Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт України) [1]. Держспоживстандарт був створений Указами Президента України від 18 березня 2003 року № 225/2003 із змінами і доповненнями, 5 березня 2004 року № 280/2004 та від 10 січня 2005 року № 18/2005 [2] на базі Держстандарту України, створеного Постановою Кабінету Міністрів України № 293 від 23.09. 1991 р. [3]. Діяльність державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики здійснюється на основі Конституції України, законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, а також Положення, яке затверджується президентом України. Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт України) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Він є уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів, стандартизації, метрології, підтвердження відповідності. У межах своїх повноважень Держспоживстандарт України організовує виконання законодавства та розробляє пропозиції щодо вдосконалення цього законодавства, вносить їх на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України, здійснює систематичний контроль за їх реалізацією.

У сфері управління якістю Держспоживстандарт України виконує наступні функції:

- розробляє проекти нормативно-правових актів щодо впровадження відповідно до міжнародних стандартів систем управління якістю та систем управління докільям на підприємствах, а також стосовно державної підтримки їх впровадження;

- організовує інформаційне забезпечення підприємств з питань управління якістю та докільям;

- організовує радіологічний, хіміко-токсикологічний і фізико-хімічний контроль продуктів харчування, що виробляються та реалізуються підприємствами торгівлі й громадського харчування незалежно від форми власності та фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності;

- організовує та проводить моніторинг якості продукції (товарів, робіт, послуг), впровадження систем управління якістю на підприємствах;

- здійснює відповідно до законодавства державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил, вимог щодо безпеки та якості продукції;

- установлює порядок проведення перевірки уповноважених та атестованих метрологічних центрів, територіальних органів Держспоживстандарту України, підприємств і організацій та їх повірочних, калібрувальних і вимірювальних лабораторій, повірочних (калібрувальних) лабораторій іноземних виробників.

Постійне поліпшення якісних параметрів товарів, що формує споживач, потребує розвитку теоретико-методологічних основ стандартизації, яка є інструментом державного управління якістю, тому актуальним питанням сьогодення, є пошук методів формування ефективної системи державного управління якістю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню окремих теоретичних і методичних проблем присвячені праці: Г. Хімичева [4], І. Саєвич [5], Ю. Жарков та О. Цициліано [6, 7], М. Шаповал [8].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Обгрунтувати роль стандартизації в системі державного управління якістю.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток науково-технічного прогресу синтезує наукові, технічні, господарські, економічні, юридичні, есте-

тичні і політичні аспекти, основоположними з яких є сертифікація. На рис. 1 відображені державні органи сертифікації, які здійснюють свою діяльність під керівництвом Кабінету Міністрів України.

Держспоживстандарту України підпорядкований Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики (УкрНДІ ССІ) [9] — орган державної служби стандартизації і сертифікації в Україні, який входить до системи Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандарт України). Він здійснює розробку державних (ДСТУ) і міждержавних (ГОСТ), програм державної і міждержавної стандартизації, перспективних планів комплексної стандартизації сировини, матеріалів, напівфабрикатів і готових виробів, стандартів на єдині методи випробування продукції. Він виконує експертизу стандартів перед їх затвердженням, проводить порівняльний аналіз рівня стандартизації в Україні і зарубіжних країнах, надає інформацію з стандартизації всім зацікавленим організаціям, видання нормативних документів зі стандартизації. УкрНДІ ССІ є універсальним центром науково-технічної інформації. Головні функції УкрНДІ ССІ — облік, стандарти, патенти, депоновані описи, дисертації, звіти про науково-дослідні роботи. З 1995 р. виданий каталог нормативних документів, який відображає держстандарт, затверджений держстандарти України (ДСТУ), держстандарт в галузі будівництва (ДСТУБ), держстандарт в які впроваджені стандарти (Гост), галузеві стандарти України (ДСТУ) [10].

До системи Держспоживстандарту України входить Державне підприємство "Науково-дослідний інститут метрології вимірювальних і управляючих систем" (ДП НДІ "Система"), яке здійснює розробку основоположних стандартів. Інститут як національний метрологічний центр має сертифікат довіри на Систему управління якістю в міжнародній організації KOOMET, акредитований на право проведення робіт з державних приймальних випробувань та перевірки вимірювальних та керуючих систем.

ДП НДІ "Система" веде підкомітет ПК-93/1 національного технічного комітету стандартизації "Системи управління якістю, довкіллям та безпекою харчових продуктів" (ТК-93) і активно співпрацює з міжнародним технічним комітетом ISO/TC-176. До технічного комітету з акредитації України ДП НДІ "Система" входить підкомітет ПКА-08 "Управління системами якості, навколишнім середовищем та персоналом. Послуги".

Одним з важливих науково-практичних напрямів діяльності інституту є проведення досліджень і надання послуг у галузі оцінки відповідності. Зокрема, в інституті працює науково-методичний центр сертифікації готельних послуг. Науковцями інституту розроблені методичні засади сертифікації послуг з короткотермінового розміщення (проживання), у тому числі послуг готелів, мотелів, турбаз, пансіонатів, санаторіїв будинків та баз відпочинку.

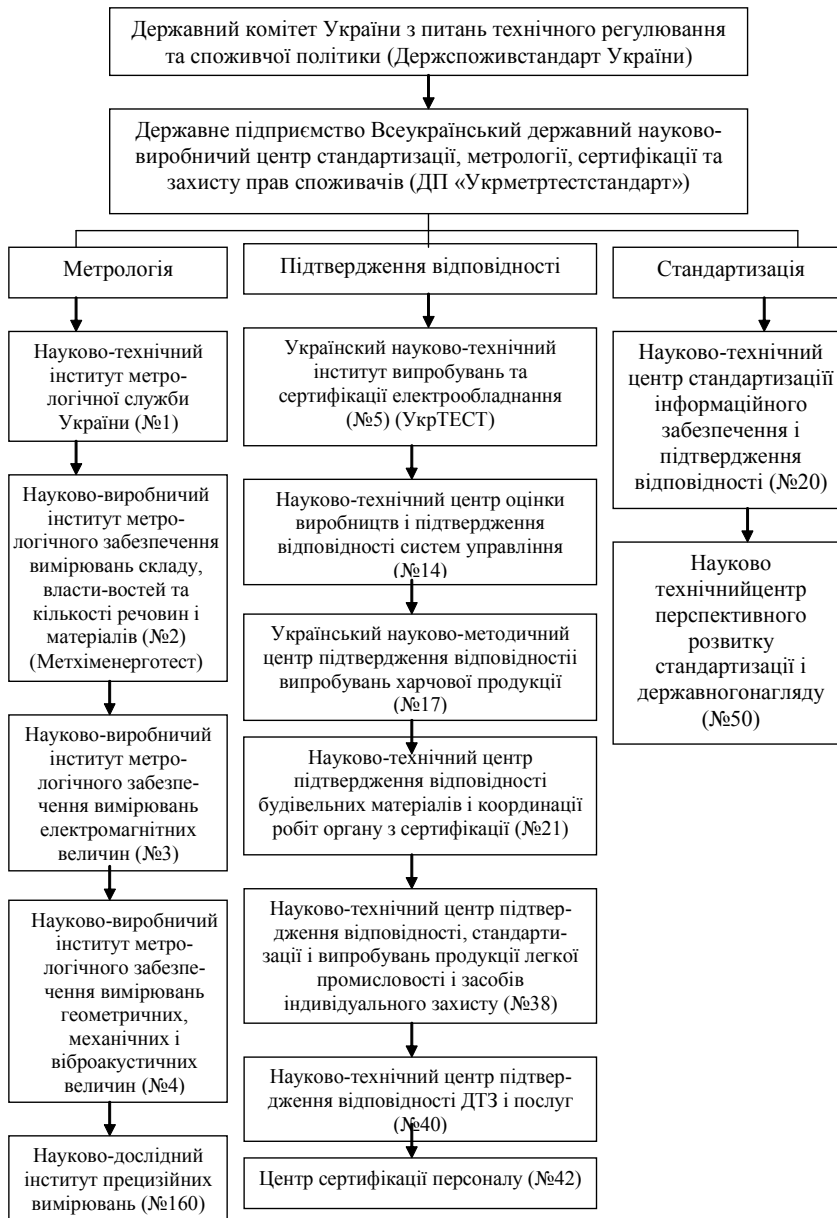

Рис. 1. Організація державної системи управління якістю
Авторська розробка.

ку, індивідуальних засобів розміщення. Розроблено перші національні стандарти в сфері туристичних послуг. Інститут веде навчання, перепідготовку кадрів та надає консультації з сертифікації готельних послуг для фахівців всієї України. Науково-методичний центр організовує і проводить семінари для керівників готельних підприємств з підвищення якості готельних послуг та впровадження систем управління якістю, семінари для аудиторів з сертифікації готельних послуг системи УкрСЕПРО [11].

Починаючи із 2005 р., в державі діє система управління ДП "Укрметрестстандарт", сертифікована (сертифікат на систему управління якістю зареєстрований в реєстрі Системи сертифікації УКРСЕПРО 19.10.2005 № UA 2.027.01674) щодо послуг з проведення вимірювань і метрологічного контролю, стандартизації, випробувань і сертифікації продукції, сертифікації послуг, персоналу, систем управління якістю, систем управління навколишнім середовищем і систем управління безпекою харчових продуктів на відповідність ДСТУ ISO 9001:2001 [12].

Нині ДП "Укрметртестстандарт" реформоване на Державне підприємство "Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів", яке створене з метою виконання державних функцій у сфері стандартизації метрології, сертифікації, підтвердження відповідності, управління якістю, державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил та державного метрологічного

Рис. 2. Організаційна структура ДП "Укрметрtestстандарт"

Джерело розроблено автором за [12].

контролю та нагляду згідно з вимогами чинного законодавства (рис. 2).

Державне підприємство "Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів" (ДП "Укрметрtestстандарт") представляє Держспоживстандарт України в м. Києві.

Держспоживстандарт України призначив ДП "Укрметрtestстандарт" Державним науковим метрологічним центром України, Головним центром Державної метрологічної служби України.

Предметом діяльності Державного підприємства "Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів" (ДП "Укрметрtestстандарт"), є:

— здійснення державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил та державного метрологічного контролю та нагляду згідно з чинним законодавством України;

— здійснення наукових, науково-технічних та науково-організаційних робіт в сфері метрології, підтверджен-

ня відповідності та стандартизації, а також координуючої та науково-методичної діяльності серед підприємств, організацій та установ, незалежно від форм власності та виду діяльності (далі — суб'єкти господарювання);

— виконання (надання) платних робіт (послуг) суб'єктам господарювання та фізичним особам, які не є суб'єктами господарювання, у сфері стандартизації, метрології, сертифікації, підтвердження відповідності, управління якістю.

У галузі стандартизації діяльність спрямована на здійснення переходу від обов'язкових стандартів до добровільних, що є однією з умов переходу до ринкової економіки. Як результат цієї політики авторство 1/3 частини від розроблених в країні регламентів належить спеціалістам Центру. 165 національних стандартів гармонізовано з міжнародними та європейськими, в стадії розробки — 75.

Головною метою ДП "Укрметрtestстандарт" є поєднання науки з виробництвом, постійне оновлення і розширення знань та доведення отриманого результату до практичного використання, для чого створена потужна еталонна база. Центр володіє 8-ма державними, 32-ма вихідними, 1779-ма робочими еталонами, що стали складовою частиною Національної еталонної бази для забезпечення єдності вимірювань в Україні. За результатами міжнародної оцінки звірень у рамках MRA Генеральної конференції з міри та вагів визнані вимірювальні та калібрувальні можливості створених національних еталонів. ДП "Укрметрtestстандарт" здійснює інформаційне забезпечення, створені фонди нормативної документації та технічних умов України. Фонд нормативної документації ДП "Укрметрtestстандарт" — перший за кількістю документів після Го-

ловного фонду нормативних документів. Існує понад 30 років, постійно актуалізується та поповнюється новими документами.

Фонд технічних умов не має рівних в Україні, до його банку даних увійшла інформація про продукцію та виробників, які представляють найрізноманітніші галузі промисловості. Однією із складових національного технічного регулювання є оцінка відповідності, у дієвість та достовірність результатів якої зробив певний внесок ДП "Укрметрtestстандарт". У Центрі був створений науково-технічний інститут та 5 центрів з сертифікації з випробувальними центрами і лабораторіями, які акредитовані не тільки вітчизняним органом з акредитації, але й Латвійським національним бюро з акредитації (LATAC), Німецьким органом з акредитації (DATech). Найбільшого значення для України має акредитація Центру в Міжнародній системі електрообладнання IECCE в якості Українського національного сертифікаційного органу і випробувального органу з правом видавати та визнавати міжнародні сертифікати 50 країн світу, до числа яких входять всі найрозвиненіші держави. Роботи з сертифікації продукції

виконуються практично за всією номенклатурою робіт та послуг на власній випробувальній базі, яка постійно оснащується найсучаснішими аналітичними приладами. При цьому виявляються та вивчаються проблемні питання і, як наступний етап, виникають нові напрямлення діяльності. Так, в Центрі створена перша в Україні лабораторія молекулярно-генетичних досліджень. Набуває розвитку експериментальне виробництво, яке виготовляє понад 30 назв випробувального обладнання та засобів вимірювальної техніки, більшість з них власної розробки, постачається як для вітчизняних підприємств, так і за кордон.

Одним із видів діяльності є випуск стандартних зразків складу газових сумішей, які наближені до Державного первинного еталона одиниці молярної частки компонентів у газових середовищах через вторинний еталон. Випускаються понад 800 типів повірочних газових сумішей, обсяг випуску — понад 5000 балонів щорічно.

Призначення підприємства: захист громадян й економіки України від небезпечної для здоров'я людей і навколишнього середовища продукції, від недостовірних результатів вимірів шляхом проведення:

- сертифікаційних робіт, заснованих на результатах випробувань;

- перевірки, калібрування засобів вимірювальної техніки;

- державного нагляду за якістю продукції, дотриманням стандартів, норм і правил, а також державного метрологічного нагляду.

ДП "Укрметртестстандарт" — це система до складу якої входять висококваліфіковані фахівці, забезпечені сучасним устаткуванням випробувальні центри, фонди національних і міжнародних стандартів, технічних умов і нормативних документів, гарант надійності і конфіденційності. Персонал ДП "Укрметртестстандарт" нараховує понад 1 тис. науковців, до складу яких входять біля 50 докторів і кандидатів наук.

Сучасний стан споживчого ринку нашої країни характеризується значним збільшенням обсягів реалізації продукції та переліком послуг для населення. На жаль, як свідчить статистика, кількість недобросовісних підприємців не зменшується. Саме тому потрібно гарантувати забезпечення прав споживачів щодо якості продукції, отримання споживачами необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари, їх кількість, асортимент, а також про їх виробника, що встановлено законодавством. Ці питання перебувають на особливому контролі фахівців Держспоживстандарту. Щорічно територіальними органами у справах захисту прав споживачів перевіряється значна кількість суб'єктів господарювання, сфери торгівлі та ресторанного господарства, де у 90 % з перевірених об'єктів виявлено і попереджено порушення. В результаті контролю за якістю вилучається третина недоброякісних товарів. Внаслідок цього в середньому за рік припиняють діяльність понад 400 підприємств торгівлі, ресторанного господарства та сфери надання послуг а до адміністративної відповідальності притягується понад 45 тис. осіб, на яких накладається адміністративні стягнення приблизно на суму 15 млн грн. [5, с. 8].

ВИСНОВКИ

Існуюча система державного управління на засадах якості є надзвичайно громіздкою і розгалуженою. Позитивною стороною цієї системи є спрямованість на підвищення якості товару, праці, життя. Так п.6.2 ДСТУ ISO 9001 [13] та п.54 ДСТУ 4161: 2003 [14], п.44.4.2 ДСТУ ISO 14001:2006 [15] чітко визначено, що залучення до робо-

ти некомпетентного, необізнаного персоналу призводить до випуску браку, зайвих витрат ресурсів, зниження прибутків.

Негативними наслідками системи державного управління на засадах якості є дублювання функцій (існуючі органи сертифікації та нагляду перевіряють один і той же товар, одні і ті ж самі якісні параметри товару), порушення регулювання і координації ієрархічної підпорядкованості та відсутність належного інформування призводить до зайвих витрат всіх видів ресурсів, зниження прибутків і конкурентноздатності національної економіки (п.5.5.3 ДСТУ ISO 9001, п.6.12 ДСТУ 4161:2003 та п.4.2.7, п.4.4.3 ДСТУ ISO 14001:2006).

Парадоксальною ситуацією є те, що держава за допомогою сертифікації вимагає надавати більш повну і достовірну інформацію про якість продукції, а з іншого боку, вказується, що сертифікація здійснюється на добровільній основі, а функції держави повинні не змушувати проводити сертифікацію, а сприяти її проведенню.

Література:

1. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.dssu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=89467&cat_id=32887
2. Указ Президента України від 18 березня 2003 року № 225/2003 із змінами і доповненнями, 5 березня 2004 року № 280/2004 та від 10 січня 2005 року № 18/2005.
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 293 від 23.09. 1991 р.
4. Хімичева Г.І. Формування системи нормативних вимог при побудові інтегрованого стандарту // Вісник КНУТД. — 2006. — № 5. — С. 31—35.
5. Саєвич І. Вступ України до СОТ: здобутки Держспоживстандарту у 2006 році / І.Саєвич // Стандартизація. Сертифікація. Якість. — 2007. — № 1. — С. 8.
6. Жарков Ю. Реалізація державної політики у сфері управління якістю та екологічного управління / Ю. Жарков // Стандартизація. Сертифікація. Якість. — 2007. — № 1. — С. 51—53.
7. Жарков Ю. Системи управління якістю: моніторинг роботи органів оцінки відповідності з використанням методу Харінгтона / Ю.Жарков, О. Цициліано / Стандартизація. Сертифікація. Якість. — 2005. — № 1. — С. 24—27.
8. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації: підручник. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. — 174 с.
9. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.rada.com.ua/ukr/catalog/27188/>
10. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Український_науково-дослідний_інститут_стандартизації,_сертифікації_та_інформатики
11. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.dndi-systema.lviv.ua/>
12. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.ukrcsm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=34&Itemid=59&lang=uk
13. Державний стандарт України ДСТУ ISO 9001:2001. — Система управління якістю: Вимоги (ISO 9001:2000, IDT). — К.: Держстандарт України, 2001. — 25 с.
14. ДСТУ 4161-2003 "Системи управління безпекою харчових продуктів. Вимоги". — К.: Держстандарт України, 2003.
15. ДСТУ ISO 14001:2006 "Система управління навколишнім середовищем та внутрішній аудит. Вимоги". — К.: Держстандарт України, 2006.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2010 р.